

HVORDAN KAN ET STRUKTURELT PERSPEKTIV PÅ KØN GØRE OS KLOGERE PÅ SEKSUEL VOLD?

*Et antropologisk blik på mødet med
fortællinger om seksuel chikane på en teknisk skole*

Af Katrine Bindsbøl Holm Johansen

Seksuel vold har i de seneste år fået en stigende opmærksomhed i den offentlige debat. Efter MeToo-bølgens første skvulp i efteråret 2017 har opmærksomheden ikke alene været rettet mod voldtægt, men mod mange forskellige former for uønskede seksuelle erfaringer, der kan falde ind under paraplybegrebet seksuel vold. Fælles for handlingerne er, at de i uforholdsmæssig grad er rettet mod unge kvinder og oftest begås af mænd. Således viser den seneste undersøgelse fra Statens Institut for Folkesundhed, at 27,2 procent af de 16 til 24-årige kvinder og 6,7 procent af de 16-24-årige mænd havde oplevet ikke-fysiske seksuelle krænkelser det seneste år (Deen et al. 2018). Selvom undersøgelsen viser, at både mænd og kvinder kan blive udsat for fysiske seksu-

elle overgreb som voldtægt og ikke-fysiske seksuelle krænkelser som uønskede seksuelle invitationer, og at handlingerne kan forekomme i alle aldre, er det i uforholdsmæssig grad unge kvinder, som udsættes for det. Undersøgelsen er blot én i rækken af prævalensstudier, der de sidste to årtier har tegnet samme kønnede billede af seksuel vold (Oldrup et al. 2016; Plauborg, Johansen & Helweg-Larsen 2012; Helweg-Larsen, Schütt & Larsen 2002; Heinskou et al. 2017, Sørensen, Nielsen & Ozmec 2010). Dette kønnede mønster synes dog ikke umiddelbart at optage megen plads i den offentlige debat og ej heller i de seneste nationale handleplaner på voldsområdet (Regeringen 2014, 2010).

I mit ph.d.-projekt om unges opfattelser af og erfaringer med oplevelser, der kan begrebsliggøres som seksuel vold, har jeg givet mig i kast med at udforske det kønnede mønster på antropologisk vis. Det har jeg gjort ud fra den antagelse, at hvis vi vil forebygge seksuel vold, må vi undersøge, hvordan handlingerne manifesterer sig i unges hverdagsliv, og søge at forstå, hvad der betinger denne kønnede manifestation. I denne artikel vil jeg tage afsæt i empiri og analytiske pointer fra min ph.d.-afhandling.¹⁾ Med afsæt i 74 dages feltarbejde på en teknisk skole, et alment gymnasium og et handelsgymnasium samt to ungdomsmodtagelser har jeg blandt andet udforsket de sociale forhold og mekanismer, som muliggør og medvirker til uønskede seksuelle erfaringer – uden at diktere dem. I alt har 76 unge – 44 piger og 32 drenge – deltaget i 23 fokusgruppeinterview. Derudover har 8 piger og 6 drenge, hvoraf 9 havde egne seksuelle overgrebs erfaringer, deltaget i et individuelt interview. Med udgangspunkt i den kritisk realistiske tilgang til virkeligheden er mit ærinde i denne artikel at besvare følgende spørgsmål: Hvordan kan et strukturelt perspektiv på køn bidrage til at skabe indsigt i, hvad der betinger det kønnede mønster, der karakteriserer seksuel vold?

EN USYNLIG, MEN ALLIGEVEL SYNLIG KØNSSTRUKTUR

I denne artikel er udgangspunktet for et strukturelt perspektiv på køn den kritisk realistiske videnskabs-teori. Her opfattes virkeligheden som bestående af tre domæner. Det *empiriske* domæne, der refererer til det, vi erfarer. Det *faktiske* domæne, som refererer til de sociale hændelser, som de finder sted uafhængigt af vores erfaringsdimension. Og endelig det *virkelige* domæne, som er de underliggende strukturer og me-

kanismer, der betinger de sociale hændelser. Denne dimension af virkeligheden kan vi ikke se, men vi kan erfare den indirekte i det empiriske domæne. Det er den kritiske realismes ærinde at forklare, hvilke strukturer og mekanismer, der betinger og producerer det sociale fænomen, som vi erfarer direkte eller indirekte som hændelser i det empiriske domæne (Danermark, Ekstrom & Jakobsen 2005: 20-21). I dette perspektiv henviser struktur til en isolering af de relationer, som er nødvendige for fænomenets eksistens (Sayer 2000: 14). Ifølge sociolog Bert Danermark og kollegaer (2005: 47) kan en struktur defineres som en abstraktion af *et sæt af internt forbundne objekter*. Når vi skal forsøge at forstå sociale fænomener såsom seksuel vold, er strukturer et udtæk af de internt forbundne sociale forhold på makro-niveau, på meso-niveau i grupper, og på individ-niveau i form af mentale dispositioner, der muliggør handlingerne, men aldrig udtømmende for de personer, som agerer (Danermark, Ekstrom & Jakobsen 2005: 45-49). Med andre ord er det strukturer, der betinger, at fænomenet eksisterer i den form, det tager – i dette tilfælde det kønnede mønster, der karakteriserer seksuel vold.

I Danmark er forståelser af partnervold og seksuel vold som kønnede fænomener, og dermed betinget af en kønsstruktur, langsomt blevet erstattet af en mere kønsneutral voldsforståelse. Såvel danske som udenlandske forskere har i mere end et årti peget på, at der i Danmark har været en stigende tendens til at se bort fra kønsstrukturer i forhold til forskellige former for voldsudøvelse – herunder seksuel vold (Pringle, Balkmar & Iovanni 2010). Antropologerne Bo Wagner Sørensen, Yvonne Mørck og Sofie Danneskiold-Samsøe (2012: 116) har beskrevet, hvordan det kønsneutrale perspektiv i det officielle Danmark har afstedkommet 'en tavsliggørelse af den kobling mellem køn, magt og kontrol, der ligger til grund for en feministisk voldsforståelse'. Tavsliggørelsen er blevet fulgt op af individualiserede psykologiske forklaringsmodeller for voldsudøvelse, hvor individets handlinger umiddelbart ses som uafhængige af sociale strukturer i samfundet i øvrigt (Pringle, Balkmar & Iovanni 2010, se for eksempel Elklit 2018). Forebyggelse har måske derfor i høj grad været rettet mod tertiære strategier såsom behandlingsprogrammer til voldsudøvende mænd (og kvinder), fordi volden bliver set som en manifestation alene af individuelle traumer og karaktertræk.

I mit feltarbejde observerede jeg og lyttede til

unges forskelligartede uønskede seksuelle erfaringer, som de enten selv havde haft eller havde kendskab til fra venner. Her var der klare kønsforskelle. Flere piger end drenge nævnte uønskede seksuelle erfaringer, når vi diskuterede cases i fokusgrupperne. Blandt pigerne var der også en tendens til at have flere erfaringer hver især for eksempel i form af 'dick pics', nedladende seksualiserende bemærkninger som 'slut' ['tøjte' på dansk] eller uønskede seksuelle invitationer til for eksempel at 'smage fars kødrulle'. Der forekom også langt flere eksempler blandt de unge, som de kendte til fra venner eller selv havde erfaret, hvor piger havde været udsat for fysiske seksuelle overgreb af drenge end omvendt. Tilsammen danner udsættelsen for og udøvelsen af seksuel vold et kønnet mønster, der forbinder de enkelte hændelser. For at forstå, hvad der betinger dette mønster, og dermed hvad der kan være konstituerende for de konkrete uønskede seksuelle hændelser, vil jeg se på et konkret empirisk eksempel. Formålet er at komme tættere på de internt forbundne forhold, der betinger og kan producere handlingerne, og dermed også, hvad der kan forebygge seksuel vold.

'SVENDENES DAG'

På den tekniske skole kunne piger såvel som drenge dagligt indgå i samtaler om sex, om forskelle (og ligheder) mellem mænd og kvinders seksualitet, følelsesliv, opfattelser og relationer og vise hinanden 'memes' med seksuelle referencer på mobiltelefonen. En gang imellem observerede jeg også, hvordan enkelte drenge rettede uønsket seksualiserende opmærksomhed mod piger i klassen. To piger fortalte mig også om uønsket seksuel opmærksomhed og uønskede fysiske seksuelle tilnærmelser, som de havde været udsat for på deres lærepladser. Selvom lærere i begge tilfælde var blevet informeret om hændelserne, var det ikke noget, som havde fået konsekvenser for de mænd, som på de pågældende lærepladser havde begået handlingerne. I stedet var det umiddelbart pigernes handlinger, som havde tiltrukket sig lærernes opmærksomhed. Dette var også tilfældet, da Linea fortalte om sin erfaring i forbindelse med et projekt om arbejdsmiljø, som hun og andre elever afsluttede med præsentationer i plenum i klassen. Det følgende uddrag fra mine feltnoter beskriver situationen, hvor Linea fortæller om sine uønskede seksuelle erfaringer i klassen:

To elever har netop færdiggjort deres præsentation om psykisk arbejdsmiljø, herunder seksuel chikane. Snakken om seksuel chikane fortsætter derefter. Eleven Linea rækker hånden i vejret og fortæller om sine erfaringer fra sin læreplads. "Der har de noget, der hedder sven-denes dag [hun smiler]. Og der i starten var det meget sjovt, for der sagde jeg også sjofle ting tilbage til dem [svendene]; de synes faktisk, at jeg var for meget til sidst, de var sådan 'ej ej, jeg har en kone'. Men nu for eksempel så skal jeg til julefrokost, og jeg har ikke lyst til at komme, for jeg er den eneste pige, og alle [svendene] har ventet på den julefrokost altså, de har snakket om det siden januar, at de skal drikke mig under bordet. Nu ved jeg ikke rigtig, hvad jeg skal gøre, for chefen i firmaet kommer ikke, så der er ikke rigtig nogen til at – altså jeg føler næsten, at jeg skal tage flyverdragt på eller noget [smiler]." Linea fortæller, hvordan hun i starten var med på de sjofle bemærkninger, som svendene kom med. Hun gav dem igen, forklarer hun, men på et tidspunkt blev det for meget. Hun skulle dække af på gulvet, og så blev de ved med at kommentere på, hvordan hun lå på knæ, og på et tidspunkt kyssede én af svendene hende, og det blev for meget. Derefter blev hun mere opmærksom på, hvordan hun er, og på sine arbejdsstillinger. Hun synes, at det er svært, at et smil altid opfattes som flirt, for hun ser sig selv som en glad og smilende person, og hun bliver ærgerlig over, at hun ikke kan være sig selv, uden at det altid opfattes som en seksuel invitation. Jeg spørger, hvad det dér 'svendenes dag' er for noget, og en anden lærer fortæller, at det er sådan noget, som eksisterer i visse firmaer, hvor svendene har fundet på, at fredagen er en dag, hvor de må gøre alt, underforstået også chikanere de kvindelige ansatte. [...] Efter en anekdote fra sin egen elevtid vender læreren Karen tilbage til Lineas forestående julefrokost. "Jeg har aldrig været udsat for noget, jeg tror, det har været fordi, at jeg altid har været ret tydelig med mine grænser [hun tager hånden op og viser en form for stop]. Du [Linea] skal virkelig tænke over, hvordan du opfører dig, for det vil forfølge dig resten af livet. Et dårligt ry som kvinde, det går som en steppebrand. En gang imellem må man bide skeer og finde sig i drillerier og kommentarer, så man ikke bliver en sladrehank. Men jeg vil bare sige, at en ting, som jeg aldrig har gjort, jeg har aldrig brugt min kvindelighed på noget, jeg ikke kunne lave. Brug aldrig din kvindelighed! Det vil jeg bare sige, det må I aldrig gøre. I må heller ikke troppe op i nedringet. Det må I simpelthen ikke! Det er også ubehageligt for mændene, de ved dårligt nok, hvor de skal kigge hen."

Uddraget fra feltnoten²⁾ her illustrerer en uoverensstemmelse mellem, hvordan uønsket seksuel opmærksomhed opfattes af læreren Karen, og hvordan det erfares af eleven Linea. Uoverensstemmelsen kan også ses som et udtryk for en konflikt mellem samfundsmæssige idealer og en virkelighed betinget af en kønsstruktur, som jeg vil vise i de følgende afsnit.

IDEALER DER SKYGGER FOR VIRKELIGHEDEN

Omdrejningspunktet for undervisningen, der beskrives i feltnoten, var at gøre eleverne opmærksomme på reglerne for såvel det fysiske som det psykiske arbejdsmiljø, herunder hvad der karakteriserer seksuel chikane og de magtforhold, der kan være mellem den person, der udøver handlingerne, og den person, der udsættes for dem. Alligevel bliver Lineas erfaring ikke umiddelbart identificeret som et eksempel på denne problematik, men fortolkes som en form for 'drilleri', som hun må forventes at udvise en form for tolerance overfor. Når læreren, Karen, fokuserer på Lineas eget ansvar i forhold til at tolerere 'drilleri' og sætte grænser, bliver Linea umiddelbart positioneret som havende samme agens som de to mandlige svende. Selvom forventningerne til, *hvordan* hun agerer, er kønnede, så opfattes hendes *muligheder* for at agere som ligestillet med de to mandlige svende. Denne positionering er umiddelbart i overensstemmelse med idealet om kønsligestilling, der præger en udbredt fortælling om Danmark (Kulturministeriet 2016).

Ifølge forhenværende kulturminister Bertel Haarders værdikanon er kønsligestilling en kerneværdi i det danske samfund (Kulturministeriet 2016). Mens kønsligestilling er udtryk for et ideal for, hvad vi forstår ved et frit samfund, er omsætningen af værdien i praksis sjældent noget, der debatteres. Sociolog Keith Pringle og kollegaer (2010) påpeger, at neoliberale strømninger i samfundet kan medvirke til en mere libertær frihedsopfattelse, hvor fokus er på tolerance over for individuelle præferencer og individets personlige frihed og ansvar (se også Bodil Maria Pedersens artikel i dette temanummer). På den måde kan idealet om kønsligestilling komme til at skygge for en forståelse af, hvordan eleven Linea er i en ulige magtrelation til de mandlige svende, ikke kun fordi hun er elev, men også fordi magtrelationen er betinget af værdier, opfattelser og normer relateret til køn og seksualitet, hvilket i sidste ende påvirker hendes egen oplevelse af agens.

EN SYMBOLSK KONSTITUERING AF MANDLIG LEGITIMITET OG KVINDELIG AGTPÅGIVENHED

I feltnoten blander lærerens fokus på tolerance og ansvar sig med en opfordring til Linea om at udvise en form for agtpågivenhed i forhold til sin kropslige fremtoning. At fravige brugen af 'kvindelighed' og tage sig i agt for ikke at få et dårligt omdømme som kvinde accentuerer en forskel i de værdier, der knyttes til kvinder og mænds kroppe og seksualitet. For læreren, Karen, er Lineas omdømme som ung kvinde forbundet med den måde, hvorpå hun forvalter sin kropslige fremtoning. Dette harmonerer med nogle gennemgående opfattelser omkring sammenhængen mellem køn og seksualitet, som eksisterede på tværs af de skoler, hvor mit feltarbejde foregik.

Blandt de unge var der en udbredt opfattelse af, at piger kunne risikere at blive udskammet for deres seksuelle aktivitet – eller blot påklædning – mens der for drenge kunne være mulighed for at vinde anerkendelse for seksuelle erfaringer. Denne opfattelse blev ofte italesat med henvisning til symbolske dualismer som 'slut' – 'stud' eller metaforen: 'en nøgle, der kan låse alle låse op, er en supernøgle, men en lås, der kan åbnes af alle nøgler, er en dårlig lås' (Johansen, Pedersen & Tjørnhøj-Thomsen 2019). I disse dualismer rangerer seksuelle handlinger, der knyttes til maskulinitet, over det, der knyttes til feminitet, og skaber en seksuel dobbeltstandard med det udfald, at piger forventes at udvise en form for agtpågivenhed i forvaltningen af deres seksualitet (Bourdieu 2001; Johansen, Pedersen & Tjørnhøj-Thomsen 2019).

De symbolske dualismer bidrager til en kønsstruktur, der udgøres af en internt forbundet orden mellem værdier, opfattelser og normer relateret til køn og seksualitet. Den symbolske 'slut' – 'stud' dualisme hviler på en forskel i de værdier, som knyttes til kvinders vis-a-vis mænds seksuelle aktiviteter, som kan skabe forskellige normer for og forventninger til, hvordan unge kvinder og unge mænd forvalter deres seksualitet. Det kan blandt andet komme til udtryk i en gensidig forbundethed mellem mandlig seksuel legitimitet på den ene side og kvindelig seksuel agtpågivenhed på den anden side. Det er taget-for-givet-heden af sådanne internt forbundne symbolske sammenhænge, der er med til at fastholde en kønsstruktur, der kan skabe ulige betingelser for kvinders og mænds agens – uden at diktere disse. Den gensidige

forbundethed skaber, hvad sociolog Pierre Bourdieu (2001) begrebsliggør som en form for symbolsk magt. Det er magten til at få en arbitrær virkelighedsforståelse til at fremstå som naturlig og sand (Bourdieu 2001: 38; Wilken 2011: 90-91). Med den virkelighedsforståelse, som de symbolske dualismer bidrager til, kan 'svendenes dag' og det at udsætte en kvindelig kollega for uønsket seksuel opmærksomhed blive legitimeret som en lokal institutionaliseret maskulin praksis. Omvendt vil denne symbolske dualisme ikke umiddelbart understøtte, at piger udsætter drenge for uønsket seksuel opmærksomhed, men kan måske give et grundlag for at vurdere pigers sociale omdømme negativt i stedet.

SAMMENHÆNGEN MELLEM KØNSSTRUKTUR OG SÅRBARHED

Ifølge sociolog Andrew Sayer (2011: 4-5) er vi mennesker følede sociale væsener, der både er afhængige af og sårbare over for andres handlinger. Vores agens er således uløseligt forbundet med vores sårbarhed og formet både af momentære situationer og vedvarende omstændigheder. Hvornår og under hvilke omstændigheder vi bliver konfronteret med vores sårbarhed er delvist socialt betinget. Det vil sige, at oplevelsen af at blive nedgjort og ydmyget er betinget af, hvordan vi er positioneret socialt set og i forhold til hinanden. Det kønnede mønster, der karakteriserer uønsket seksuel opmærksomhed, kan derfor ikke ses løsrevet fra de internt forbundne symbolske forhold, der udgør en kønsstruktur. Det kan betyde, at selvom drenge også kan udsættes for uønsket seksuel opmærksomhed, er det ikke sikkert, at hændelserne umiddelbart vil have samme betydning for drenge som for piger, fordi handlingerne ikke understøttes af en etableret kønnet orden mellem værdier, opfattelser og normer relateret til køn og seksualitet.

Feltnoten viser, hvordan Linea beskriver, at svendenes handlinger gør hende utilpas og får hende til at spekulere over, hvordan hun agerer og ser ud. Svendenes opmærksomhed kan siges at medføre en kropslig indlejret usikkerhed hos Linea, der udspringer af den sårbarhed, som hun bliver konfronteret med gennem den uønskede seksuelle opmærksomhed. Lineas handlinger, krop og fysiske fremtoning såsom et smil, kan tillægges andre kønnede betydninger end hendes mandlige kollegaers, og det får, som feltnoten viser, betydning for, hvordan Linea oplever forholdet mellem sin agens og sårbarhed.

Svendenes seksualisering af Lineas positur og krop skaber således ikke blot et momentært ubehag i situationen, men et ubehag, der understøtter opfattelsen af nødvendigheden af kvindelig agtpågivenhed, som Linea tilkendegiver med sine overvejelser om at iføre sig en flyverdragt til den forestående julefrokost.

Lineas erfaring med uønsket seksuel opmærksomhed og fysiske tilnærmelser var årsag til, at én af de andre piger i klassen efterfølgende blev nervøs for at komme i praktikforløb og overvejede skolepraktik. For to af de andre piger var tidligere uønskede seksuelle erfaringer også årsag til, at de valgte praktikforløb i firmaer, hvor de kunne arbejde sammen med kvindelige kollegaer. Uønskede seksuelle erfaringer forbinder således de unge kvinder til en kønnet ulighed, fordi de kan opleve at blive konfronteret med deres sårbarhed på samme måde. En sårbarhed, som er grundet i deres strukturelle position som unge kvinder.

NØDVENDIGHEDEN AF AT FORSTÅ SAMMENHÆNGEN MELLEM KØNSSTRUKTUR OG SEKSUEL VOLD

I denne artikel har jeg med analysen af et konkret empirisk eksempel på uønsket seksuel opmærksomhed og omverdenens møde hermed vist, hvordan materialiseringen af det kønnede mønster, der karakteriserer seksuel vold, er betinget af en kønsstruktur. Kønsstrukturen udgøres af internt forbundne symbolske forhold, der skaber en kønnet orden mellem værdier, opfattelser og normer relateret til køn og seksualitet. Den kønnede orden dikterer ikke handlinger, men den betinger, at hændelser som uønsket seksuel opmærksomhed kan tage den kønnede form, som de gør i eksemplet med Linea. Den kønnede orden betinger også den kønnede ulige magtbalance, som hændelserne skaber mellem de mandlige svende og Linea som kvindelig elev. Kønsulighed i seksuel vold er således betinget af en symbolsk sammenhæng mellem køn og seksuel aktivitet. Forståelsen af denne kønnede struktur kan blive udfordret af erfaringer og fortællinger, der harmonerer med værdien om ligestilling. Den udbredte fortælling om progressivitet i forhold til kønsligestilling i det danske samfund kan umiddelbart gøre det svært at se, hvordan uønskede seksuelle erfaringer kan konfrontere piger med deres sårbarhed på en anden måde end drenge, og dermed bidrage til at skabe kønnede handlehorisonter. Men det kønnede møn-

ster, der tegner sig på tværs af skolekontekster, vidner om behovet for et strukturelt perspektiv på køn for fremadrettet at kunne forebygge de mange uønskede seksuelle hændelser, der stadig finder sted.

Katrine Bindsbøl Holm Johansen er kandidat i antropologi og ph.d. i folkesundhedsvidenskab og ansat som akademisk medarbejder på Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet.

NOTER:

1. Artiklen er baseret på og gengiver pointer fra min ph.d.-afhandling *Gender, power and sexual violence. An anthropological exploration of young people's perceptions and unwanted sexual experiences in Denmark* (Johansen 2019).
2. Feltnoten er forkortet for at passe til rammerne for dette artikel-format.

LITTERATUR:

- Bourdieu, Pierre (2001): *Masculine Domination*. Stanford: Stanford University Press.
- Danermark, Berth, Mats Ekstrom & Liselotte Jakobsen (2005): *Explaining society. Critical realism in the social sciences*. London and New York: Routledge.
- Deen, Laura, Katrine Bindsbøl Holm Johansen, Sanne Pagh Møller & Bjarne Laursen (2018): *Vold og seksuelle krænkelse: En af-dækning af omfang og udvikling af fysisk vold og seksuelle over-greb og omfang af seksuelle krænkelse samt en analyse af erfaringer med digitale seksuelle krænkelse*. København: Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet.
- Elklit, Ask (2018): Kronik: Vold i nære relationer. *Weekendavisen* 26. januar.
- Heinskou, Marie Bruvik, Schierff Laura Marie, Camilla Friis, Peter Ejbye-Ernst & Lasse Suonperä Liebst (2017): *Seksuelle krænkelse i Danmark: Omfang og karakter*. København: Aalborg Univer-sitet, Kantar Gallup, Københavns Universitet.
- Helweg-Larsen, Karin, Nina Maria Schütt & Helmer Bøving Larsen (2002): *Unge trivsel år 2002. En undersøgelse med fokus på sek-suelle overgreb i barndommen*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Johansen, Katrine Bindsbøl Holm (2019): *Gender, power and sexual violence. An anthropological exploration of young people's per-ceptions and unwanted sexual experiences in Denmark*. Køben-havn: Statens Institut for Folkesundhed.
- Johansen, Katrine Bindsbøl Holm, Bodil Maria Pedersen & Tine Tjørnhøj-Thomsen (2019): 'I think in some way you're afraid to lose your dignity maybe': Exploring Danish girls' concerns in re-lation to sexual activity. *European Journal of Women's Studies*.
- Kulturministeriet (2016): Danmarkskanon. <https://www.danmarkskanon.dk>
- Oldrup, Helene, Mogens N. Christoffersen, Ida Lykke Kristiansen & Stine Ø. Vernstrøm (2016): *Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge i Danmark 2016*. København: SFI – Det Nationale Forsk-ningscenter for Velfærd.
- Plauborg, Rikke, Katrine Bindsbøl Holm Johansen & Karin Helweg-Larsen (2012): *Kærestevold i Danmark: En undersøgelse af omfang, karakter og konsekvenser af volden blandt unge og ud-viklingen 2007-2011*. København: Statens Institut for Folkesund-hed, Syddansk Universitet.
- Pringle, Keith, Dag Balkmar & LeeAnn Iovanni (2010): Trouble in paradise: exploring patterns of research and policy response to men's violence in Denmark and Sweden. *NORA-Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 18(2): 105-121.
- Regeringen (2010): *National strategi til bekæmpelse af vold i nære relationer*. København: Ligestillingsafdelingen under Udenrigs-ministeriet, Socialministeriet, Integrationsministeriet, Indenrigs-og sundhedsministeriet, Undervisningsministeriet og Justitsmini-steriet.
- Regeringen (2014): *National handlingsplan 2014. Indsats mod vold i familien og i nære relationer*. København: Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold.
- Sayer, Andrew (2000): *Realism and social science*. London: Sage Publications.
- Sayer, Andrew (2011): *Why things matter to people: Social science, values and ethical life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sørensen, Bo Wagner, Yvonne Mørck & Sofie Danneskiold-Samsøe (2012): Tavshed og vold mod kvinder. Erfaringer fra et projekt om vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier. *Tidsskriftet Antropologi* 65: 103-127.
- Sørensen, Niels Ulrik, Jens Christian Nielsen & Martha Nina Ozmec (2010): Unge seksualitet. I: J. C. Nielsen & N. U. Sørensen (red.): *Når det er svært at være ung i DK: Unge trivsel og mis-trivsel i tal*; s. 145-170. København: Aarhus Universitet.
- Wilken, Lisanne (2011): *Bourdieu for begyndere*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.